

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1989 m. sausio mėn. 21 d. / January 21, 1989

Nr. 14(3)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Kūrybinė laisvė ir socrealizmo metodai

Vienuliškame 1988 metų *Per-galės* žurnalo numeryje išspausdintas literatūros kritiko Vytauto Kubiliaus pasisakymas apie kūrybą ir save antrašte „Iš kritiko užrašų“. Skaitytojams pateikiami trumpi, bet kondensuoti kritiko apmąstymai apie sovietiniam lietuvių literatūrai, apie rašytojus ir jų santykį su neigiamais realijomis. Pastabos rašytos 1964-1981 metais.

Šiuo metu, kai Lietuvoje spauda tapo drąsesnė, Vytautas Kubilius ryžosi pagarsinti savo samprotavimus, kurie prieš keletą metų nebūtų išvydę dienos šviesos, nes juose labai maža pompastiško patoso bei narciziško įsimylėjimo ir socialistinio realizmo metodų pranašumų. „Laikraščiai nuolat siūlo kritikai diskutuoti. Bet apie ką? Mes šventai tikime, kad socrealizmas yra pats geriausias kūrybinis metodas, kad partiškumas yra tobulesnė tiesos pažinimo forma. Dėl šitų mūsų literatūros pagrindų nesiginčijama“, — ne be ironijos rašo autorius ir priduria: „Ar nereikėtų pratintis prie kartos tiesos, kad mūsų darbai ir mūsų egzistavimas turi praeinamą vertę? Kitoje ištraukoje, pažymėtoje 1969 metų data, užtikiname vėl įdomią mintį: „Jei tau valdžia teiks privilegijų, tai už jas atpildo pareikalas. O menininkas privalo išlaikyti nepriklausomo sprendimo teisę. Šitaip gražiai romanistas šnekojo, išmėlęs iš valdžios prašmatnų butą ir padavęs pareiškimą importiniams baldams“. O jau 1972 metų apmąstymuose prasiveržia staciai maištingos išvados: „1956 m. buvo iškilmingai atsisakyta komandavimo menui. Bet Chruščiovas išplūdo Šostakovičių ir nuvarė į kapus Pasternaką. Tad jau negalima visko suversti asmenybės kultui. Matyt, socializmo sistemoje iš esmės ydingai nusistatytas santykis tarp valstybės ir meno“.

Iš tikrųjų pataikyta kaip pirštu į dangų. Antai *Mokslinio komunizmo* vadovėlyje samprotaujama: „Norint pereiti į komunizmą, reikia pasiekti, kad visa liaudis įsisavintų socialistinę kultūrą, reikia įveikti senosios visuomenės ydas, idealistinius,

savininkiškus, religinius vaizdinius“.

Tačiau kyla klausimas — kokia ji, ta socialistinė kultūra? Į tai ryžtingai atsako *Mokslinio komunizmo* vadovėlis, teigiant, kad socialistinės visuomenės menas kupinas optimizmo ir gyvenimą teigiančių idėjų, kad jis turi būti džiaugsmo ir įkvėpimo šaltinis milijonams žmonių, t.y. turi būti priešingas „buržuaziniams“ dekadentiškam menui, kuris propaguoja pesimizmą, skiepia neviltį, teigia būties chaotiškumą ir žmogaus vienetą.

Taigi viename vadovėlio puslapyje — dvį viena kitai prieštaraujančios mintys: iš vienos pusės, socliteratūra privalo būti dirbtinai optimistiška, o iš kitos pusės, tas pats optimistinis menas turi kovoti su idealizmu. Nepaisant „mokslinio komunizmo“ materialumo ir realistiškumo, iš literatūros reikalaujama ne gyvenimo tiesos, o patosinio kompartijos idealų pavieško, kuriame pati partija turi atrodyti kaip ikona. *Mokslinio komunizmo* vadovėlyje partijos vadovavimas piešiamas rožinėmis spalvomis: „Tikram partiniam vadovavimui svetimi administravimo ir savavališkų sprendimų, subjektyvių skonių ir vertinimų primetimo metodai. Vadovauti — reiškia pirmiausia sužavėti partijos idealų didingumu ir grožiu“ (MK, p. (396). Toliau tikinama, jog vietinis teisingas kelias menininkams — tarnavimas liaudžiai.

Kokiais monstriškais būdais ir kruvinais metodais buvo bandoma „sužavėti“ partijos idealų grožiu, šiandien jau niekam ne paslaptis. Taip, menas kuriamas žmonėms ir jis tarnauja humanistiniams idealams, bet kai kūryba tarnauja antižmogieskiems tikslams, tai ji praranda teisę vadintis menu. Nėra vergų meno, nes tai iš esmės kertasi su fundamentaliausia menų gyvavimo prieda.

Dr. Jonas Grinius knygoje *Grožis ir menas*, nagrinėdamas socialistinį realizmą, teigia, kad šiemis kūriniams įėjti į ilgaamžį tautos ar žmonijos kultūros lobyną trukdo kai kurios priežastys; viena jų — tai kūrėjų transcendentinis palinkimas į metafizinę

Knyga, kaip tampriai suausta, margaspalvė juosta

VIKTORIJA MATRANGA

Anastazija Tamošaitienė ir Antanas Tamošaitis. *Lithuanian Sashes*. Toronto: Lietuvių tautodailės institutas, 1988. 316 psl. Knyga gaunama pas leidėjus: The Lithuanian Folk Art Institute, 1573 Bloor Street West, Toronto, Ontario M6P 1A6, Canada. Knygos kaina — Kanadoje 50 kanadietškų dolerių, primokant ir persiuntimo išlaidas; Jungtinėse Amerikos Valstybėse ir kitur — 50 JAV dolerių, įskaitant pašto išlaidas. Knyga gaunama ir „Drauge“: kaina — 45 dol., su persiuntimu — 48 dol. Illinois valstybės gyventojai pridėda 3.60 dol. valstybės mokesčių.

Tamošaitių knyga *Lithuanian Sashes* yra akademinio lygio puošnus leidinys anglų kalba. Ji yra Antano ir Anastazijos Tamošaitių daugelio metų tyrimo, praktikos ir bendradarbiavimo rezultatas. Šioji knyga, išleista Toronte, iš dalies su Kanados valdžios parama, išvaizda ir turiniu prisiglaudžia prie savo vyresnių seserų *Margučiai* ir *Tautiniai drabužiai* knygų lentynoje. Visa trijulė tokio pat dydžio, panašiais juodais viršeliais ir antraštėmis — Antano Tamošaitio charakteringai dekoratyviniu šriftu. Spaustuvės šriftas šioje knygoje dailiausias ir maloniai skaitomas. Tamošaitiams įgyta patirtim lavinantis savo knygų leidimoje, šita knyga yra įspūdingiausia iš visų. Paprastam žmogui būtų gyvenimo viršūne išleisti

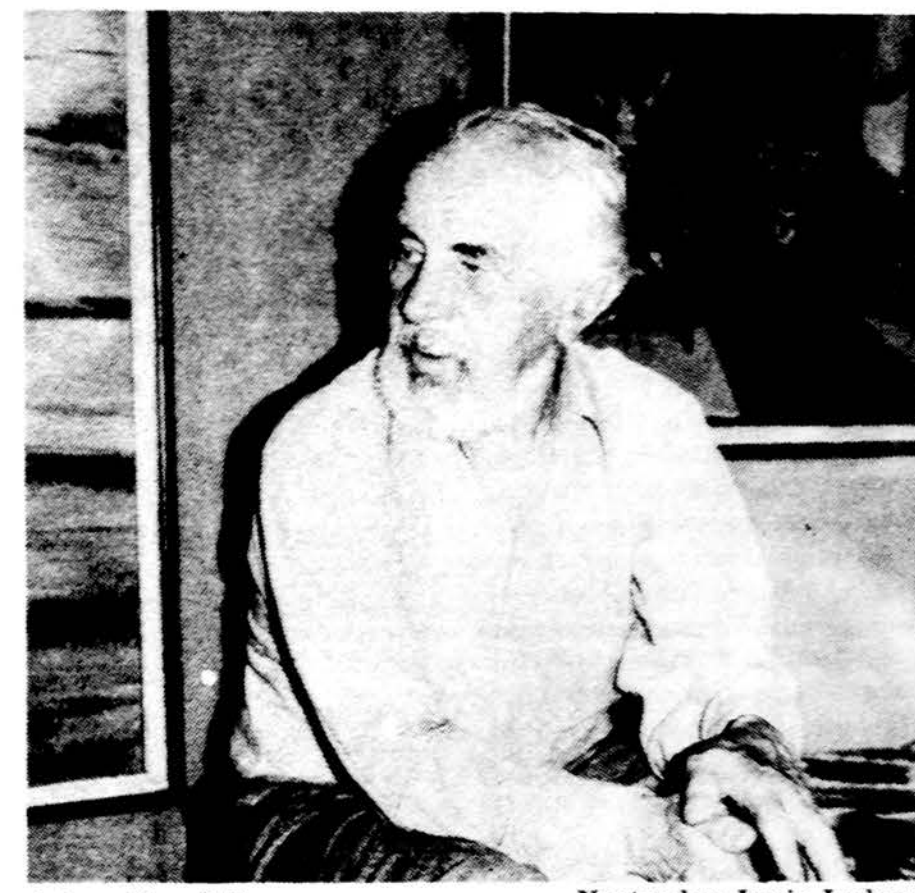
tikrovę, kurią neigia komunizmo teoretikai. Anot dr. Griniaus, komunistų priešiskumas metafizikai ir bet kokios religinės formoms tuo pačiu tampa priešingu savo sakinės laisvei. Jis rašo: „Asmens laisvė, sąžinės bei tikėjimo laisvė, socialinė laisvė, profesinė kūrybinė laisvė ir tautos politinė laisvė yra tarpusavyje susijusios ir beveik neatskirišamos. Todėl kas nepripažįsta sąžinės laisvės, tas nepripažįsta nė kūrybos laisvės, o kas neigia tautos laisvę, tas nepripažįsta nė kūrybos laisvės“. Knygoje *Grožis ir menas* dr. Grinius teisingai pažymi: „Jei prieš komunistą koks nors menininkas sako, kad jis nešąs politikas, o tik dailininkas arba poetas, iš tokio vyro komunistas turi teisę pasijuokti: kas negina visų žmogų vertybių su laisve priešakyje, tas nėra vertas nė estetiškos laisvės kūryboje“.

Nes kas nori laisvės estetinėms vertybėms kurti, tas įsipareigoja ginti visas kitas žmogieskas vertybes, o tai ir yra bendražmogieska įpareigojanti politika.

Edita Nazaraite

Anastazija Tamošaitienė

Antanas Tamošaitis

Nuotraukos Jurgio Jankaus

nors vieną iš šitokių tomų, bet kai kalbam apie Tamošaitius, tai kalbam ne apie paprastus žmones. Šie du tautodailės istorikai-dailininkai pašventė savo visą profesinį ir asmeninį gyvenimą lietuvių liaudies meno puoselėjimui. Mes jų produktyvumui ir nuopelnais esame išpaikyti, tad jau laukiame šitokio lygio knygos naujos tautodailės srities medžiagai sutelkti ir atskleisti. Kad ši knyga yra Tamošaitių ilgų metų darbo susumavimas yra faktas, išryškėjantis bibliografijoje, kurioje išvardyta 18 jų abiejų straipsnių, rašytų apie lietuviškas juostas. Knyga parodo įvairius būdingą rūpestingumą ir kruopštumą, taip atidžiai suorganizuojant ir įvykdytą tokių platų užmojų.

Knygos tekstas paruoštas dviem dalim (su atskirais turinio sąrašais) ir, sakyčiau, trečia dalim, kurią sudaro dokumentacija. Pirmoji dalis „Tradicijos“ parašyta Antano Tamošaitio (vertimas Nijolės Gražulienės); antra dalis „Juostų audimo technikos“ rašyta Anastazijos Tamošaitienės (vertimas Vidos Stanevičienės). Rašymas yra menas ir meilės darbas, o vertimas taip pat menas. Abi dalys lengvai skaitomos. Pirmos dalies vertime jaučiamas Antano Tamošaitio stilius ir išsireikšimai. Antros dalies vertimas išlaiko techninę standartą ir priderina teksto turinį pirmajai daliai, be dažnų kartojimų.

Imponuoja organizacija sudėtinga ir įmonuojanti, kaip tinka leidiniui, kuris yra ir meno knyga, ir istorinė studija. Dokumentacija užima bent 28 smulkios raidės iliustruotų juostų kilmę, dydį, savininkystę ir amžius. Vien tik šis sąrašas aiškiai nušviečia, kiek Tamošaitiai ieškojo, ir kiek rado duomenų, ir kaip tuos istorinius palikimus surinko ir interpretavo jų visumą. Labai naudingas žodynas su lietuviškais terminais skliausteliuose paaiškina komplikotas technikas. „Index“ rodyklė pateikia angliškų ir lietuviškų terminus, vietovardžius ir pavardes. Žemėlapis svarbus visiems, norint suprasti sričių, apylinkių ir vietovių giminaičių. Visa knyga sudėta patraukliai. Svarus užbaigimas truputį nukentėjęs antroje dalyje,

kur spaustuvės teksto rinkimo korektūros klaidų dažniau pasitaiko negu pirmojoje knygos pusėje. Gale antros dalies truputį užkliūva pridurta pabaiga, pavadinama „Conclusion“, kuri nėra knygos santrauka, bet užuomina naujų idėjų apie Kanados kitų etninių grupių menus. Šitas rašinėlis stengiasi prijungti lietuvių audėjų prie Kanados įvairialypės kultūros, bet iš tikrųjų yra atsiskaitymas ir padėka už Kanados valdžios paramą. Maža detalė, bet šis skyrelis gal galėtų būti pavadintas „Postscript“ ar panašiai, vietoj „Conclusion“.

Knyga turi 316 puslapių, iš kurių 163 yra skirti spalvotoms iliustracijoms. Šios spalvotos iliustracijos yra trijų rūšių: 1) fotografijos, kurių kiekvienoje išdėliota po 5-20 juostų, 2) vadinami „photo colour graphic plates“, kurie atrodo kaip nufotografuoti švelnių spalvų piešiniai, ir 3) „colour lithographic plates“, kurie yra keturių ryškių spalvų schematiniai braižiniai, dažnai Antano Tamošaitio piešti 1930 dešimtmėčiui. Antroje dalyje — juoda/balta nuotraukos, schematiniai juostų raštų braižiniai ir virvėčių pynimo bei įvairių įrankių piešiniai. Gražiai išdėstyti puslapiai, sklandžiai seka skyrelių pavadinimai ir aiški-

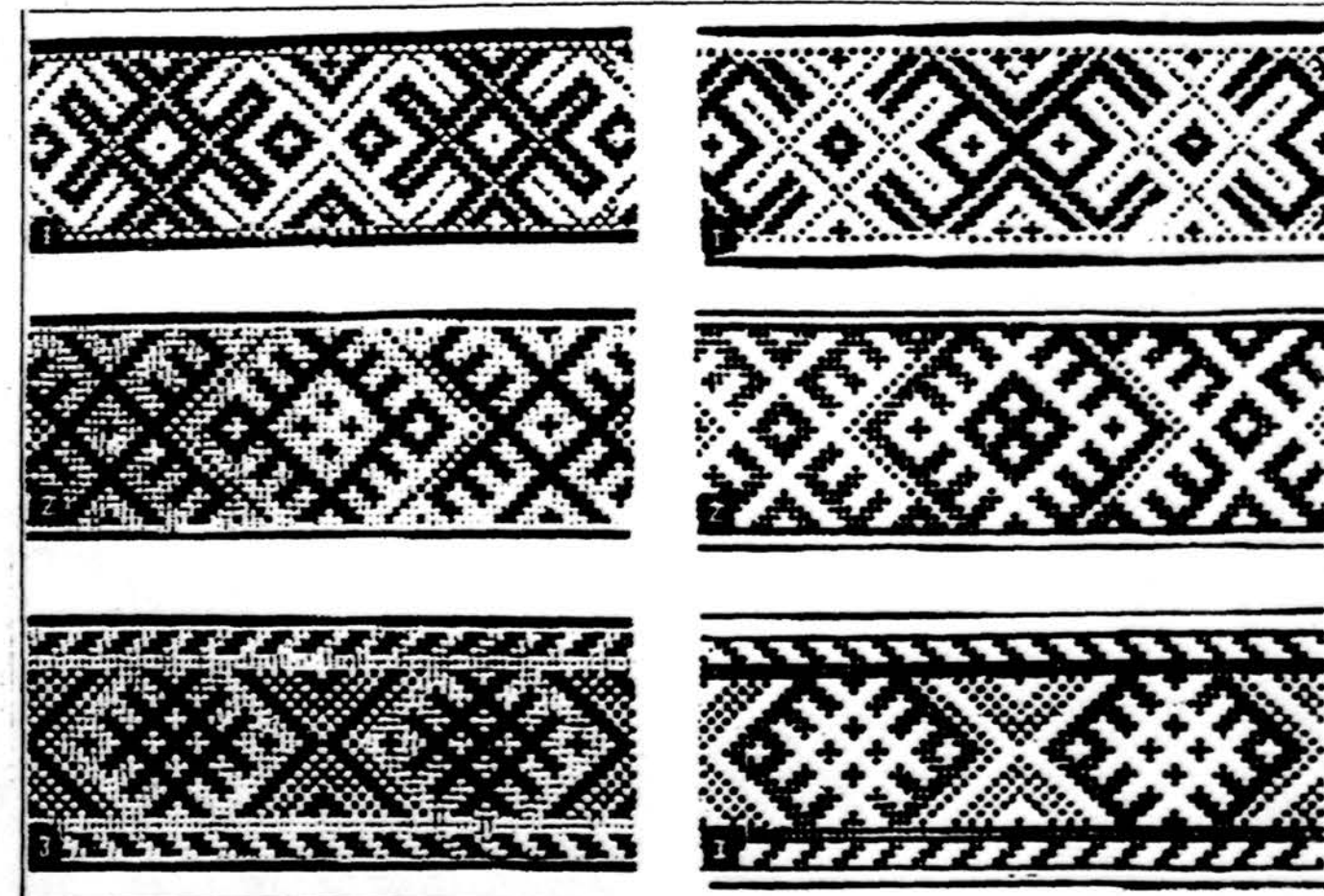
nimai. Vien tik iliustracijų organizavimas bauginantis — tiek juostų fotografuoti, numeruoti, išvadyti ir dokumentuoti! Tamošaitių nuopelnai juostų ir apskritai audimo menui ir istorijos studijoms yra nepalyginamos reikšmės, bet abiejose dalyse abu kukliai apie savo veiklą trečiuoju asmeniu pasakoja. Minimasis Antano audinių rinkimas 1920-1930 metais ir dėstymas mokslinėse institucijose ir taip pat Anastazijos inasas austų kilimų įforminimui (kaip ji perėjo sujungtų juostų patiesalo tradiciją ir išvystę pilną, vientisą kompozicijos supratimą).

Pirmoji dalis — įdomus pasakojimas, antroji dalis — specialistams. Tikriausiai retas skaitytojas imsis kiekvieną šios knygos žodį skaityti ir gilintis į abi dalis, nei skaitys skiltį po skilties, bet tikriausiai, versdamas knygą, skaitys atskiras dalis. Primant tokias skaitymo sąlygas, yra visiškai suprantama, kad dažnai tekste primenama juostų „nežinomoji“ simbolika, juostų pritaikymas visokiausiems praktiškiems reikalams ir įvykiams ir juostų paskirtis būti meilės dovanomis. Man skaitant knygą, tiesiogiai vieną puslapį po kito, tie pakartojimai pagaliau mane paveikė, leisdamį geriau

suprasti juostų reikšmę asmeni ir mūsų tautos gyvenime.

Tamošaitis aiškina juostų archeologinio palikimo duomenis, nurodo, kaip dabar suprantame juostų gaminimo technikos vystymąsi ir pritaikymus gyvenimo raidoje. Juostos nuo senovės buvo vartojamos buitiniams reikalingams. Pintos juostos nešė pintines, pririšo varpelius ant gyvulių kaklų. Buvo naudojamos žmonių aprangai — moterims kojines prilaikyti, vyrams kaip kaklaraščiai, ir visiems kaip visokie diržai. Juostos turėjo garbingą vietą žmogaus gyvenimo eigoje, pradedant lopšelyje su krikštytom iki karsto nuleidimo į duobę, o vestuvės tai buvo ypatinga juostų šventė. Mergaitės nuo pat ankstyvos jaunystės išmoko kaip kaspinėlius ir virvutes pinti ir ilgainiui tobulino savo meną, slapstėsi nuo kitų su naujais raštais, išmokdamos austi pagal skirtingus audinių reikalavimus iš motinų ir kitų šeimos narių.

Tamošaitis apibūdina juostų spalvų simboliką: raudona tai kraujas ir gyvybė, saulė ir viltis; mėlyna tai dangaus misterija — spalvos, kurios atbaido piktasias dvasias. Juostų audimo ritmas ir pakartojimai intymiai susiję su daina. Tamošaitis ir užsimena, (Nukelta į 2 psl.)

Raštuotų juostų pavyzdžiai iš Anastazijos Tamošaitienės ir Antano Tamošaitių knygos „Lithuanian Sashes“ — kairėje pozityvus, dešinėje negatyvus motyvai. (Reprodukuota su autorių leidimu.)

Šiame numeryje:

Kūrybinė laisvė ir socialistinis realizmas • Lietuviškos juostos • Lietuviai Vidurio Europos literatūrų šventėje • Peter Esterhazy apie Rytų Europą • Chicagos teatruose • Laiškas iš Rochesterio • Jono Strielkūno eilėraštis • Dramaturgas Kazys Saja • Vakaronė, skirta 1918-1919 metų Lietuvai • Naujos knygos • Nijolės Martinaitytės ir Petro Aglinsko kamerinis koncertas

Lietuviai poetai Vidurio Europos literatūrų šventėje

Vilenicos olos, kristalais pasi-
puošusios „požeminės katedros“
Slovenijos kalnuose, jau keli šim-
tai metų masina turistų armijas.
Prieš trejus metus, Slovenų
rašytojų sąjungai įsteigus tarp-
tautinę literatūros premiją, pava-
dintą „Vilenicos kristalu“, ši
vietovė tapo ypatingu simboliu.
Premija skiriama už Vidurio
Europos kultūrinėje erdvėje pa-
gimdytus kūrinius, kurie „su
ypatingu estetiniu įtaigumu iš-
reiškia tautų nuo Baltijos iki
Adrijos, nuo Berno iki Belgrado
patirtį“. Todėl dabar į Vilenicą
kiekvieną rudenį keliauja ypa-
tingi pilgrimai — kūrinių ir
politinės laisvės siekiančių, ben-
dro likimo vienijamų tautų rašy-
tojai.

„Vilenicos kristalo“ premijos
suteikimo proga Vilenicoje vyks-
ta literatūrinės popietės, disku-
sijos, spektakliai, koncertai.
Šįmet į šią Vidurio Europos rašy-
tojų šventę įsijungė ir lietuviai
poetai Marcelijus Martinaitis bei
Judita Vaičiūnaitė. Neseniai
išėjusiame metraštyje, pava-
dintame *Vilenica 88*, randame
juodašvį bei Tomo Venclovos
eilėraščių lietuvių, slovenų ir
anglų kalbomis. Premijos konsu-
ltantų sąrašas minimas New Yorke
gyvenantis rašytojas Algirdas
Landsbergis — vienintelis „pa-
tarėjas“ iš Amerikos.

Trys lietuviai poetai natūraliai
įsiriškioja į metraštyje atsto-
vaujamą Vidurio Europos rašy-
tojų šeimą — šalia Česlovo Milo-
šo, lenkės Ewa Lipska, vengro
Sandor Csorai, čekio Miroslav
Červenko, slovėno Andrej Inkret
ir 20 kitų autorių. Jų poezija pa-

Judita Vaičiūnaitė

tvirtina metraštyje išreikštą Slo-
venų rašytojų sąjungos idėją, kad
Vidurio Europa yra ne tiek
geografinė, kiek dvasinė erdvė,
kurios sienas apibrėžia ypatinga
intelektualinė bei meninė patir-
tis ir idėjos — tolerancija, neagre-
syvumas, abipusis supratimas,
pluralizmas ir daugialypumas,
kurie atspindi šio regiono rašy-
tojų kūriniuose.

Iniciatyvos burti Vidurio Eu-

ropos rašytojus neatsitiktinai
ėmėsi slovenų autoriai. Slo-
venijos, kaip ir Lietuvos, istorijoje
poezija vaidina nepaprastą
vaidmenį. Tiksliai poetinio žodžio
taikė slovenai išsilaukę kaip
tautinė bendrija. Literatūra slo-
venams buvo pakaitalas, kom-
pensuojantis už istorines ne-
gandas ir politinius nuostolius.
Pernai metų Vilenicos premija
buvo suteikta vengrų rašytojui

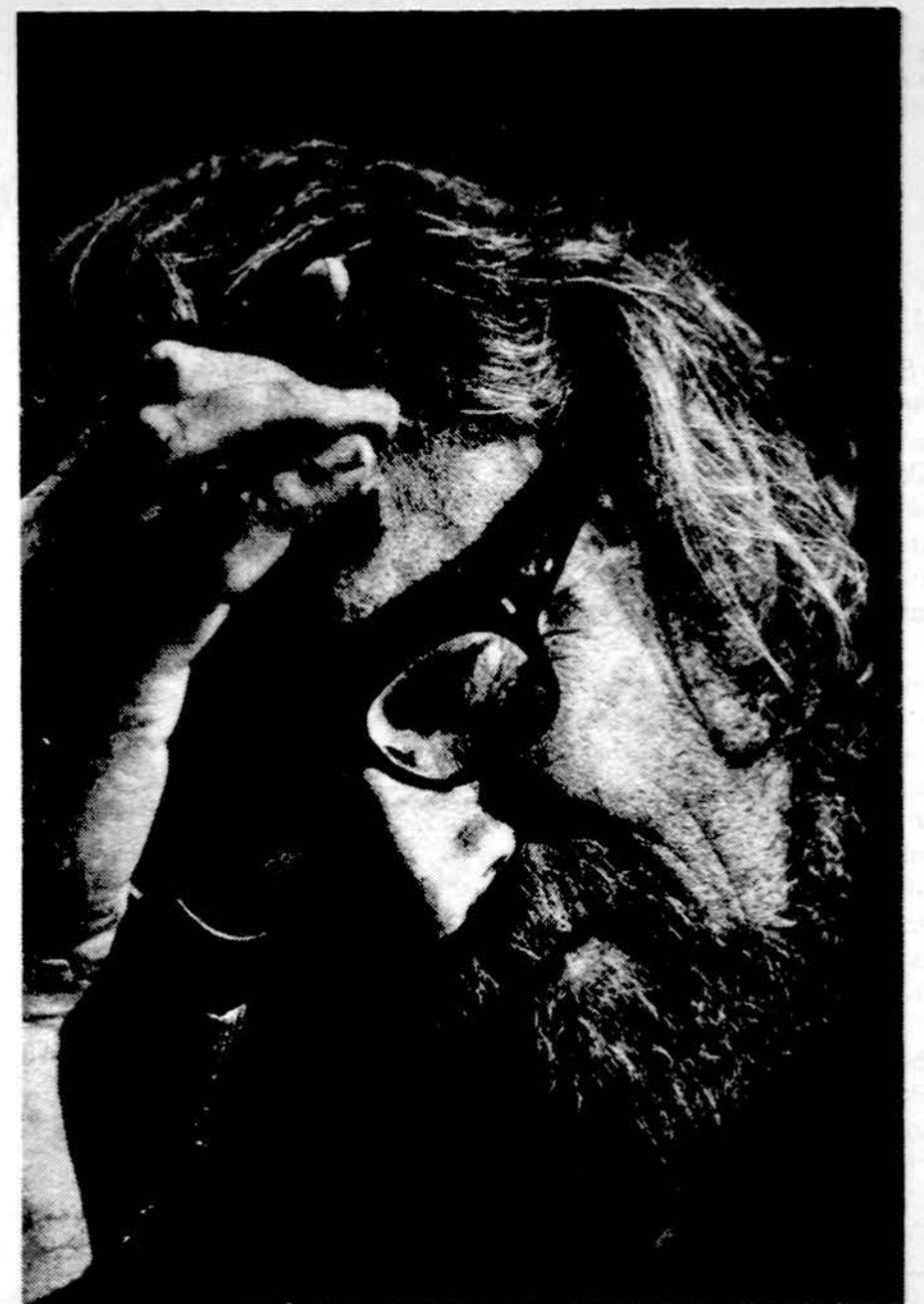
Peter Esterhazy, kuris daugiau
negu kuris kitas autorius pasuko
moderniąją vengrų prozą nauja
linkme. Prieš dešimt metų
Vengrijoje daug triukšmo sukėlė
Esterhazy *Gamybinis romanis* —
šeštojo dešimtmečio socialinio
realizmo literatūros parodija.
Vengrijos tikrovė aštriu kritišku
žvilgsniu perveria ir jo knyga *Iva-
das į beletristiką*, kurioje jis
suderina savo penkis įvairiais

avangardiniais stiliais parašytus
trumpus romanus.

Brandžiausiu Peter Esterhazy
kūriniu Vilenicos jūrų komisija
laiko jo romaną *Sirdies pagal-
biniai veiksmažodžiai*, kuriame
jis aprašo savo motinos mirtį.
Romano pavadinimas nurodo į
faktą, kad vengrų kalboje nėra
pagalbinio veiksmažodžio — į tai,
kad žodžiais neįmanoma apim-
ti sudėtingų tarpžmogiskų san-
tykių ir žmogiškų išgyvenimų.
Biologinį ir metafizinį moti-
nos mirties faktą teįmanoma iš-
reikšti širdimi; neatperkamą
nuostolį tegalima pavaizduoti
amžinai žmogišku jausmu, „pa-
galbiniais veiksmažodžiais“.

Šiam romanui, kaip ir visiems
Esterhazy kūriniams, būdinga
dviguba perspektyva. Kiekvienas
puslapis padalintas į dvi dalis:
viršuje rutuliojama fabula, apa-
čioje autorius kalba apie savo
jausmus, rašant šį romaną, ir
analizuoja kūrybinį procesą. Po
žodžiu „pabaiga“ jis dar prideda
sakinį: „Vėliau aš visa tai apra-
šysiu tiksliau“. Romano pagrindu
— vėsaus racionalumo ir gilaus
jausmo kontrapunktas. Vilenicos
jūrų komisijos nuomone, Ester-
hazy atstato ryšį tarp literatūros
ir gyvenimo, o jo kūryba yra
stambus vengriškasis įnašas į mo-
dernią Europos literatūrą.

Dalyvaudami Vilenicos litera-
tūrinėje šventėje, lietuviai rašy-
tojai taip pat padeda atstatyti
ryšį tarp jau beveik 50 metų prie-
vartą į Rytus kreipiamos lietuvių
kultūros ir Vidurio bei Vakarų
Europos. Lietuviams čia atsi-
veria dar vienas langas į pasaulį.
Tikimės, kad šį graži Vilenicos
tradicija bus tęsiama ir ateityje.
jp

Marcelijus Martinaitis

Nuotrauka Algimanto Kunčiaus

Knyga, kaip tampriai suausta, margaspalvė juosta

(Atkelta iš 1 psl.)

kad juostų raštai išauga iš tech-
nikos ir geometrijos galimybių.
Pagal vartojamas stakles, lietu-
viški raštai kartais panašūs į
Šiaurės ir Pietų Amerikos
indėnų. O mes matom iš šios
knygos iliustracijų, kad tų geo-
metrinė kristalinių raštų yra
tiek daug ir tiek skirtingų, kad
jie nesuskaičiuojami ir nepakar-
tojami, kaip žvaigždės ar snaigės.
Labai įdomi skiltis, kurioje Ta-
mošaitis nušviečia juostų rin-
kimo, spausdinių ir parodų
istoriją.

Kaip Tamošaitis romantiškai ir
vaizdžiai aptaria, tai juostų au-
dimas buvo jaunystės darbas,
kupinas svajonių ir vilčių. Ne-
išaiškinti simboliai buvo mergai-
tės įrisimas meilės dainų ir svajo-
nių apie savo mylimąjį. Jaunieji
žmonės vienas kitam dovanodavo
rankdarbių — mergaitė savo
būsimajam juostą už bernužė-
lio mylimajam padovanotą išdro-
žintą audimo prietaisą. Moters
individualybė, dvasia ir mintys
išsireiškė per audimą, kurio ji
parodė pasauliui (nors jis tuomet
jau buvo ir gan mažas pasaulis)
savo darbštumą ir gabumus. O
juostų audimas buvo poilsio užsi-
ėmimas — pertrauka nuo sunkes-
nių darbų lauke ir namų ruošėje
ar atgaiva nuo didesnių audimų
darbų. Šitie Tamošaitio pasa-
kojimai man įstrigo mintin, pa-
galvojant, kaip mes miestietiš-
kam 20-ojo amžiaus gyvenime
šitam krašte praradom ir savo
jaunystės esminę dalį, ir savo
tautos šeimos tradicijų perdavimo
tinklą. O ką mes turime, kas
galėtų prilygti tokio „laisvalai-
kio“ produkcijai?

Tamošaitienės rašyta knygos
dalis yra turbūt svarbiausia
lietuvių liaudies meno perdavi-
mui plačiajam pasauliui. Toks
techniškas, smulkmeniškas iš-
aiškinimas lietuvių unikaliuos
liaudies meno šakos yra labai
svarbus pasiekimas lietuvių au-
dimo pripažinimui. Audimo mene
jau seniai girdime iš daugelio
audėjų, kad joms trūksta ang-

lų kalba nagrinėjimo visų skir-
tingų metodų, nuo siūlų verpimo,
dažymo iki staklių rūšių ir paski-
rų įrankių. Tamošaitienė aiškina
Lietuvos sričių stilius, medžiagos
ir metodų skirtumus, detales,
kaip užbaigimo kutų įvairybę.
Idomiai prideda megztų ir kablų
ku raištų juostų aiškinimą. Parodo
retai turbūt žinomą vartoseną —
ipynimą reikšmingų drabužių ir
aukštų gabaliukų į juostos galus
— panašiai, kaip Amerikos mo-
teryų sukarpydavo mylimus ar
reikšmingus drabužius ir skiau-
tes susiūdavo į lovos užtiesalus
(quilts).

Anastazijos Tamošaitienės ir Antano
Tamošaitio knygos „Lithuanian
Sashes“ (Toronto: Lietuvių tau-
tadailės institutas, 1988) titulinis
puslapis.

Su šita knyga, *Lithuanian
Sashes*, Tamošaitiai sukūrė ne
tik puikų leidinį svetainių staliu-
kams, kaip angliškai vadiname,
„coffee table“ knyga, ar meno
objektą, ypač tinkamą dovanoti,
kaip aprašytos juostos kad buvo
dovanuojamos. Bet jie taipgi
sukaupe šios tautodailės šakos is-
toriją ir sujungė vienoj vietoj —
sklandžiai, kaip tampriai suausta,
margaspalvė juosta. Patys An-
tanasis ir Anastazija Tamošaitiai
savo žiniom, gabumais, pa-
tvaramu ir pasišventimu yra
tapę gyvi tautodailės archyvai.
Su šita knyga jie vėl parodo, kad
jei ne jie, tai niekas kitas išei-
vijoje nebūtų galėję tiek surinkti
medžiagos ir taip nuodugniai pri-
statyti meną ir istoriją tos kuk-
lios juostos, kurią mes visi taip
lengvai ir paviršutiniškai pri-
imame kaip mūsų tautiškumo
aprašą.

Juoz. Pr.

Vengrų rašytojas apie Rytų Europą

Ką reiškia būti Rytų europie-
čiu? Į šį klausimą jau penkias-
dešimt metų bando atsakyti Rytų
Europos rašytojai, išgyvenę tai,
ko nepatyrė autoriai, gyvenantys
kitose pasaulio dalyse. Pernai
susilaukėme dar vieno įdomaus
atsakymo iš jaunosios rašytojų
kartos atstovo — žymiausio
vengrų avangardinio romanisto
Peter Esterhazy. (Peter Ester-
hazy neseniai buvo apdovanotas
Slovenų rašytojų sąjungos
įsteigta tarptautine literatūros
premią, pavadinta „Vilenicos
kristalu“ — žr. viršų straipsnį
„Lietuviai poetai Vidurio Europos
literatūrų šventėje“).

„Mes esame Rytų europiečiai:
mūsų nervai įtempti, mūsų tuale-
tinis popierius kietas“, sako
Esterhazy. „Mūsų kultūra žiūri į
Vakarų, o mūsų gyvenimas ir
Rytus... Tai klasiška „nei šen, nei
ten“ situacija. Arba, jei turi
pakankamai talento, esi ir čia ir
ten tuo pačiu metu. Toks dualiz-
mas, tokia egzistencija, tarpdury-
je“ ryškūs kiekviename mūsų
judesyje, kiekvienoje mūsų
reakcijoje ir, aišku, mūsų
knegoje“.

„Mano šalis“ tesia vengrų rašy-
tojas, „kovoja su ekologine krize,
nors jai niekad neteko pasi-
džiaugti pramoninės visuomenės
malonumais; ji nori susitaikyti su
gamta, bet — saugumo dėlei — te-
benori gamtą užkariauti; jai bū-
dingas visų „labdaros visuome-
nių“ išsekimas ir apatija; mes
turime moterų išsilaisvinimo
sąjūdį, nors mūsų vyrai niekad
nebuvo išlaisvinti“.

Žiūrint į vengrų literatūrą iš
tolo, jai galima pavydėti jos pre-
stizo ir svorio. Tačiau Esterhazy
perspėja, jog tai sunki našta, ne
laisvės, bet bejėgiškumo išdava.
Tai ne romantiška rašytojo ir
skaitytojo vienybė, o juodu vieni-
jantis bejėgiškumas. „Už savo
prestizą mes mokame brangią
kainą“, sako romanistas.

Jau pats faktas, kad literatūrai
skiriama tiek daug dėmesio, pa-

radoksiškai reiškia, jog iš jos
reikalaujama būti daugiau negu
literatūra — primena Esterhazy.
„Ji turi išreikšti mūsų laisvės
geismą, būti mūsų parlamentu,
išspręsti mūsų gyvenimo pro-
blemas. Dabar literatūros
reikšmė, atrodo, ima mažėti, bet
„parlamentas“ — visuomenė,
skaitytojai — tebėra bejėgiai“.

Esterhazy skeptiškai nuteikia
Rytų Europoje dažnai girdimas
tvirtinimas, kad kuo didesnis
skurdas, tuo aukštesnis mūsų
romanų lygis. Anot jo, skurdas
ir prielaida dažnai girdimo
moraliniam, bet ir tikimomis
aplinkybėmis imanoma rašyti
blogus romanus. „Cenzūros bei
priespaudos dėka mes intensy-
viau domimės literatūra — už-
drausto vaisiaus požymis — bet
neturėtumėm pamiršti, kad ko-
vos už laisvę metu parašyti
dokumentai nebūtinai yra litera-
tūra. Tačiau taip pat prisimin-
kime, kad literatūra visad kokia
nors prasme dokumentuoja kovą
už laisvę“.

Esterhazy erzina per didelį
Vakarų dėmesį sovietinei litera-
tūrai, nemesis romaniui po-
litiniui nesupratimu. „Mane
dirgina tas Sovietų Sąjungos ado-
ravimas, susižavėjimas Gorbacio-
vu ir jo perestroikos skambaliu-
kais“, — kalba rašytojas. „Mano
skoni ir mano literatūros sampra-
ta užgauna tai, kad trečiaeilis
sovietinis politinis nuotykių
romanas susilaukia daugiau
dėmesio už pirmąją knygą iš,
sakykim, Rumunijos. Aišku, po-
litis nuotykių romanas yra svar-
bus įvykis šalies gyvenime, nes
jis padeda žmonėms laisvėti, pra-
valo ora, ir t.t. Bet jis visad liks
tuo, kuo jis yra — pritaikomojo
menu“.

Kur dabar stovi Rytų Europos
literatūra? Anot vengrų rašytojo,
jau prieš kokią dešimtį metų bai-
gėsi jos absurdis periodas. Rytų
Europos absurdiszmas penėjo fan-
tastiškas prieštaravimas tarp
iluzijos ir tikrovės. Iš to kartiai

juokėsi ir apie tai rašė Mrozek,
Hrabal, Konrad, Havel, Sorecu,
Roževič, ir daugelis kitų. „Bet
mes jau nuo to pavargome — tai
grotesko pabaiga. Vengrų kri-
tikas Endre Bojtár sako, kad
mūsų uždavinys yra nutildyti iš
garsialkalbių tebesklindantį sapa-
liojimą. Mums reikia vadinti
daiktus jų tikrais vardais. Trage-
dija vėl pasidarė imanoma, ironi-
ja tebėra gyva“ — tvirtina vengrų
romanistas Peter Esterhazy.

jp

Chicagos teatruose

G. B. Shaw komedija „Pygmalion“

Vienas iš pirmųjų šiemet
mieste — Court teatras (5535
South Ellis Avenue), veikian-
tis prie Chicagos universiteto,
paprastai parenka daugiau klasi-
kinius veikalus, kurie turtingi
menine verte ir svaresni savo
mintimis, nesivaikant gatvės
žmonių skonio, kaip kai kurie
teatrai bando šia pigia priemone

patraukti žiūrovus.

Dabar Court teatras iki vasario
12 dienos stato George Bernard
Shaw (1856-1950) komediją
„Pygmalion“. Pavadinimas iš an-
tikos poeto Ovidio pasakojimo
apie Kipro karalių, skulptorių,
pamilusį savo paties iš dramblio
kaulo sukurta moters statulą.
Šioje komedijoje centre yra
mergaitė, gėlių pardavėja, kurią
fonetikos profesorius ryžtasi
išmokyti grynų anglų kalbos.
Jam pavyksta. Jis šitaip naujai
„atkurta“ mergaitė padaro net
salonine dama ir pats ją pamils-
ta. Tačiau mergaitė pasiilgsta
savo ankščiau turėtos laisvės,
salonų manieros ir varžo ir ji
ima maistauti, reikšdama nusi-
statymą rūmus apleisti, nors yra
užsimezges romantinis jausmas
jai iš profesoriaus ir iš kito vyro
pusės.

Nors komedija nedaug teturi
veiksma, daugiau pagrįsta dialo-
gais, bet režisierė Kyle Donnelly
sugebėjo panaudoti visas si-
tuacijas inesti gyvumo. Režisierė
ne vien yra patyrusi Chicagos
scenose, bet dirbusi ir Minneapo-
lyje. Publika seka vaidinimą su
dėmesiu ir dažniais nusikvato-
jimais. Žiūrovai į akis krinta
puikūs kostiumai, užsakyti iš
New Yorko. Ir scenovaidis toks,
kokį gal tik Goodman teatras
turi: apskama scena, viskas
tiksliai įrengta.

Aktorių patyrimas ir pasiru-
šimas stebinant. Tai profesio-
nalai. Denise Du Maurier
vaidinusi Broadway scenoje. Lin-
da Emond dalyvavusi Colorado
Šekspyro festivalyje. William
Griffin studijavęs Catholic
University of America dramos
mokykloje. David New lankęs
Goodman dramų studijas ir De
Paul universitetą. Nicholas
Rudall yra pats profesorius
Chicagos universitete. Laura
Whyte reiškiasi filmuose.

Pažymėtina, kad George Bern-
ard Shaw „Pygmalioną“ jau
prieš pusę šimtmečio (1937 me-

Tomas Venclova

Nuotrauka Vytauto Maželio

Laiškas iš Rochesterio

Netikėta viešnia

Miela Aušra,

Šiomet užderėjo svečių ir viešnių iš Lietuvos. Užderėjo nelauktai ir beveik netikėtai. Netikėtai ne tik mums, bet ir jiems patiems. Vienos viešnios pusjuokiais paklausiau: „Kas atsitiko, kodėl iš karto tiek daug?“ Ji man, taip pat pusjuokiais, greitai atmetė: „Paleido parvežti dolerius“. Ir net nepasakė „išleido“, bet „paleido“. Nors esu sėslus, galima sakyti, amerikietiško ramaus kaimo gyventojas, bet ir tai pasitaikė susitikti nemaža tokių svečių ir viešnių. Su vienas tik prabėgom persimetėm po žodį, po kita, o su kitais spėjo užsimegsti gal ir ne taip greitai nutrukstanti draugystė.

Mūsų parapijoje įprasta sekmdieniais po mišių užsukti į žemutinę parapijos salę, išgerti skautų verdamos kavos, aptarti kokius bėgmuosius ar jau spėjusius pabėgti reikalus, šiaip sau plepėti ar tik akis į vienas kitą paganyti. Vieną tokį praejusio rudens sekmdienį pastebėjau būrelyje žmonių besinekučiuojančias dvi viešnias. Vieną jau pagyvenusią moterį, o kitą tokią šešiolikmetę mergaitukę, pasipuošusią, čia kuris laikas jau iš mados išeinančiais, o tenai jaunimo labai trokštamais, nušutintais drobinukais, tenai net jau rašto kalbon įsirioglinusiu džinsų vardu vadinamais. Tą sekmdienį, matyti, kokie kiti reikalai patraukė dėmesį į šoną, kad su viešniomis neteko net akis akis susitikti, bet kitą sekmdienį jau susitikom ir toji smulkutė šešiolikmetė visai kita savo pusę atvėrė. Ji tik atrodė tokia jaunutė, ypač kai įsispraudė į „džinsus“, o iš tikrųjų jau baigusi anglų kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete, išleidusi vieną poezijos knygą ir už ją gavusi Zigmą Geles vardo premiją, antras rinkinys jau leidžiamas, trečias, išvažiuodama į Ameriką, užrakino staliuką, kad jau antrus metus bebaigias sūnus, kur suradęs, nesuskaitytų. Turi ji ir vyrą, taip pat rašytoją, Patacką.

Beje, Aušra, tik dabar susigzgrimbui, kad kalbu apie ją ir užmirštu pasakyti patį svarbiausią, nepaminėtu nei vardu, nei pavardės. Tai Tautvyda Marcinkevičiūtė, jau lyg trečioji Marcinkevičių karta mūsų literatūroje. Buvo Jonas, po jo atėjo Justinas ir, dar šiam nenutulus, Tautvyda. Daug kas galvoja, kad Justinas yra Jono sūnus, o dabar ne vienas manęs paties klausė, ar Tautvyda Justino dukterė. Ne. Jie visi trys tik Marcinkevičiai, bet visiškai ne giminės.

Tautvyda su motina atvyko pas dėdę. Atvyko pamatyti ir Amerikos, bet ne jos krautuvį ar daiktų perteklius, bet jos literatūros, o ypač jos poezijos, kuri tenai anapus uždangos ne taip jau riešukučiomis pasemama. Tik visa bėda, kad pateko į toki miestą, kur, bent lietuvių tarpe, trūksta bent kiek plačiau po amerikiečių poeziją besidairančių. Aš pats po poezijos laukus niekada labai nesidairiau (ar ne sarmata?), o pastaruoju dešimtmėčiu, kai visą dėmesį reikėjo sutelkti tik savo rūpesčiams, gerokai atitokau ir nuo bendrųjų kultūrinių vėjų bei vėjelėlių, net ir nuo lietuviškų. Be to, ir jos rūpestį ne iš karto tesužinojau. Vis tiek kai kuo ji ir čia nustebo. Ypač nustebo čionykščių lietuvių poetų ir jų poezijos knygų gausumu. Kartą užėjo pas mane ir, kai po bendro ir kiek literatūra paspalvinto paplėpėjimo, nuvedžiau prie spintelės, kurioje sudėtos mano turimos savų poetų knygos, ji nepaprastai nustebo jų gausa. Traukiau iš spintos knygą po knygos, šiek tiek pasakyda-

Jurgis Jankus Nuotrauka Vytauto Maželio

mas apie jos autorių, o ji vartė, stebėjosi, užsirašinėjo, kol pri-trūko laiko. Ji niekada nemane, kad lietuvių poezija tokia gyva, kad čia yra tiek naujų, visiškai tenai negirdėtų vardu. Ji girdėjo Nykų-Niliūną ir ji labai pamėgo, gal net labiausiai iš visų lietuvių poetų. Girdėjo Mackų, Radauską, Brazdžionį, šiek tiek Liūnę Su-temą. Aistį, Nagį, bet tokio Bra-dūno knygos jai buvo visiškai naujiena, o ką bekalbėti apie visą plejadą kitų.

Su amerikiečių poezija buvo blogiau. Mano knygų lentynose nebuvo net tokių kaip Robert Frost ar Walt Whitman, tai ką bekalbėti apie šimtus kitų. Šiek tiek pagelbėjo, kad tebebuvo prieš keletą metų prenumeruotą *Triquarterly*, *Antioch Review*, *Ploughshares* ir dar kitokių. Kiekviename iš jų buvo po gera pluoštą jai įdomios ir gal net vertingos medžiagos, bet dėl didelio svorio viską parsivežti jai buvo neįmanoma, tai pasiūliau gana padoriai atrodančias knygas vandalizuoti: išsikirti tik ją dominančius lapus, o visa kita iš-mesti. Kai vėliau susitikau,

sakėsi prisikarpiusi geroką tomą. Jame tikisi rasti geros informa-cijos apie naująją amerikiečių poeziją ir jos kryptis. Vilniaus universitete ji studijavo anglų kalbą ir anglų literatūrą, o dabar šalia savo poezijos ji spausdina tenykštėje spaudoje anglų poetų vertimus ir rašo straipsnius literatūriniais klausimais. Ne-jučia klustelėjau, kaip tenai yra su honorarais, ji šypsodamasi atsakė gražiu kalambūru, kad smarkiai dirbant, galima pra-gyventi ir nedirbant, vadinasi, daug rašant, galima pragyventi ir be tarnybos.

Kad ligi jos išvažiuavimo nebe-daug laiko bebūvo liks, tai, vos tik susipažinęs, paklausiau, ar ji sutiktų kūrį vakarą pasidalinti savo poezija su Rochesterio dailio-jo žodžio mėgėjais. Ji, net nesu-svyravusi, iš karto sutiko, ir va, lapkričio mėnesio penktos dienos labai lietingą vakarą gražus būrys susirinko pabūti valandą kitą su jauna poete iš tenai, iš anapus geležinės uždangos, iš pa-vergto Lietuvos.

Pasišnekėjimo pradžia ji pasi-rinko eilėraščių apie katedrą. Ne

ta, kuri tuo metu buvo mūsų lūpose ir mintyse, bet apie kitą senutę, apie kaunišką, kurion ją pačia, dar mažytę, vedžiojo tais laikais, kai bažnyčion užėiti buvo valstybinio masto nusikaltimas. Ir vedžiojo ne mama (nesumečiau paklausti, kodėl), bet tetulė. Galėjo būti ir todėl, kad tėvas buvo profesorius, ir šeima su bažnyčia, žinoma, jokių ryšių turėti negalėjo. Aš pats toje katedroje pirmą sykį buvau su Baisogalos pradžios mokyklos ketvirtąjį skyriaus ekskursija, paskum jau su Šeduvos vidurine mokykla. Kas ką aiškino pirmą kartą, nežinau, o antrą sykį mus čia vedžiojo ir aiškino kapelionas kun. Petras Rauda. Ne sykį vėliau teko po ją pasidai-ryti, bet Marcinkevičiūtės pave-džiojimas atsivėrė visus kitus, Atsivėrė ne man vienam, bet ir visiem kitiem. Ji per keletą minučių pravedė mus ir pro ka-tedros architektūrines ypatybes, ir pro altorių paveikslus, ir pro pjaustinius, ir pro vienuolika Mykolo Elviro Andrioli (Napoleo-no kario ir lietuvaits sūnaus) pa-veikslų, tam tyčia nutapytų šiai katedrai. Gerai išmąstytas pave-džiojimas po katedrą buvo tik įva-das į eilėraščių apie katedrą, kurio mintis taip lengvai perkeliama į dar visiškai tebegyva praeitį: Elviro Andrioli, / didelėmis aprasojusių langų akimis žiū-rintis iš tremties, / kol bus nukryžiuotas tavo paskutinis sukilimo draugas...

Iš išleistos knygos paskaitė tik porą eilėraščių. Kitus skaitė iš namie paliktų rinkinių, pamė-ginusi viską atkurti iš atmin-ties. Paskaitė, kaip laisto nuo senelės kapo parneštą tują, nes senelės kapas jau nebe kapinių zonoje, apie katakombas, kai ne-gavę nakvynės užkaltose persi-rėngimo kabinose, turėjo atosto-gauti požemių urvuose lyg pir-mieji krikščionys, apie Tauridę: – Ifigenijos nebėra Tauridėje. (Tauridės vardu pavadintas ir da-bar leidžiamas jos eilėraščių rinkinys.) Apie Don Juaną ir apie naivia vienuolę, besiryžtančią vi-siems laikams su juo bėgti, bet... de-ja, blogai, kad jūs neskaitytė apie mane romano, kitaip surik-tumėt: O, Dieve, mano! kaip viskas trunka neilgai. Net ir apie kaktusą, kurių čia matė pas žmones ant langų: Noriu kaktuso, noriu kaktuso, lyg tavo skruosto ir neskusto smakro... Tavo kaktuso – gyvo ir mažo, – tavo kaktuso atnešto man.

Daugelis jos eilėraščių buvo iš skaudžių dienos įvykių. Ji palie-tė ir Černobilį, kur laukuose gal net ne kiekiai nebeauga (Černobil – ukrainietiskai kietis, labai dažna ir Lietuvos patvorių aukšta žolė). Černobilis ir jos pačios šeimai yra atnešęs skausmo: vyro labai artimas draugas, grįžęs iš Černobilio, metus pasirges numirė. Ir dar nežinia, kaip bus toliau. Tuoj po

Černobilio nelaimės, Lenkijoje daktarai vaikams davė jodo, o Lietuvoj tą daryti nebuvo kada – visas kraštas buvo rengiamas pa-radams. Ji nepraeina tylomis ir pro nežmonišką aplinkos taršą, kuri pastebėta tik tada, kai atvi-rumo politika leido prašnekti tei-sybei. Buvę garbinami tyriausi vandenys per vieną akimirką pavirto sveikatai kenksmingiau-siais liūnais. Tai bėdai ji tą vakarą skyrė du eilėraščius: „Kraujažolė iš Kulautuvos“ ir „Žmogaus apsaugos rezoliucija 2000 metams“. Pirmajame smul-kiais žiedeliais kraujažolė, pasi-slepusi tarp pušų, laukianti ne-sulaukianti tėvų stovyklos, nes... fabrikai prieš srovę: nebegirdėt jau vasarotojų kalbų. Tą švelniai išreikštą gražios vasarvietės mirtį ji atsveria tragišku šauksmu savo Žmogaus apsaugos rezoliucijoje. Čia ji kiekvieno posmo pradžioje šaukia: NE-GALIMA. Negalima eiti į mišką... Negalima gerti vandens... Ne-galima birsti į jūrą... Negalima įkvėpti oro gurkšnia... ir pagaliau: Negalima nešauti į žmogų, nes... nes humaniščiau [ji] pribaigti iš paprasčiausio medžioklinio dvi-vamzdžio. Juk taip taršos sužalo-tam žmogui reikės daugiau pasi-gailėjimo, negu sunkiai sužeis-tam žvėriui.

Jos įvaizdžiai, metaforos ir ki-tokios poetinės priemonės atrodo ne vien išjaustos, bet ir labai iš-mastytos. Ji nevengia ir grynai mokslinių, rodos, su poezija nieko bendra negalinčių turėti terminų. Gal dėl to vienas jos pirmojo rinkinio recenzentų jos poeziją pa-vadinio nemoteriška. Tuo metu ji laukėsi kūdikio ir į tokią re-cenzento pastabą atsakė eilė-raščiu, kurį tegalėjo parašyti tik-tai moteris: Taip ari maneš jau niekada nebūsi, / Kai tuo pat oru kvėpuojame per pusę, / Kai nematome dar vienas kito. / Tik-tai laikas mūsų akyse pakito, / Leis-damas pažvelgti į tavę...

Čia, Aušra, eilėraščių tik pra-džia, bet ir pradžios užtenka suvokti, kad vargu ar kuris vyras galėtų būti jo autorium. Laiško galui, Aušra, dar norė-čiau paminėti vieno eilėraščio patį galą. Ir ne iš jos skaitytų, bet užkliuvusio, bevartant *Gyvybės graužatį*. Ir tą, man dingtelėjo, gal irgi tik moteris tegalėjo pa-rašyti. Va, tie jos baigiamieji eilė-raščio žodžiai: O hoks džiaugsmas / Keršyt meile už viską. Tas dvi prieštaraujančias sąvokas ji su-gėbėjo atkelti į tą pačią plotmę, kad iš jų gimė nuostabiai krikš-čioniškas teiginys. Žmogus juk taip dažnai mėgsta kerštauti, kerštu rodyti savo didybę, galią, pranašumą, bet kaip pasaulis pasikeistų, jeigu jis pamėgintų kerštauti ne prievarta, ne naiki-nimu, ne plėšimu, ne persekio-jimu, bet kuklia, ramia, galūnų dažnai pajaukiama meile. Ar tada pasaulis nebūtų priartėjęs prie Dievo karalystės, o gal net ir gera žingsnis jon įėjęs.

Iki kito karto

Jurgis Jankus

Dr. Petro Joniko knygos sutiktuvis

Praėjusiais metais Lituanis-tikos institutas išleido kalbininko dr. Petro Joniko naujausią knygą *Lietuvių kalba ir tauta amžių bū-vyje. Visuomeniniai lietuvių kalbos istorijos bruožai*. Ši vei-kala pirmą kartą žvilgsniu aptar-damas, k. brd. *Draugo* kultūrinio priedo 1988 m. lapkričio mėn. 19 d. numeryje rašė: „Sulaukti tokios knygos šių dienų mūsų išeivijoje yra didelis kultūrinis įvykis, o mokslo ir kūrybos pasauliui yra tikra šventė“.

Šventė tad bus ir šios dr. Petro Joniko knygos sutiktuvis Chicagoje, kurios įvyks sekmdienį, vasario 5 dieną, 2 val. p.p. Lietuvių tautiniuose namuose. Su knyga dalyvius supažindins svečias paskaitininkas iš Roches-terio dr. Antanas Klimas, kalbo-tyros profesorius University of Rochester, New York.

Sąjūdis '88

Jonas Strielkūnas

LIETUVA

Lietuva – akmuo prie slenkščio seno
Ir lietaus lašelės debes.
Lietuva – ugnis, kurią kūrenam
Ir kurioj sudegsime visi.

Lietuva su pagonybės mitais
Lietuva su šimtmečių lažu.
Lietuva – grėsmingas dinamitas
Tūkstančius sukiliu lauzų.

Mes visi tenai – gelmėj – užgime
Po lenktu sukiliu dalgiu.
Ir visus mus Lietuva augino
Tarsi lauką želiančių rugių.

Ak, rugiai, iškentę gruodžio vėją,
Ir keliai, nubėgantys kalvom,
Kažkada iš Lietuvos atėję,
Mes ir vėl sugrįšim Lietuvon.

Ir tenai, kur po ilgų klajonių
Amžiams žemėn atsiguls mana galva,
Nerašykite mano vardo, žmonės,
Parašykite, žmonės: Lietuva.

Nauji leidiniai

• **WORLD LITERATURE TODAY** vol. 62 no. 3 (Summer 1988). A Literary Quarterly of the University of Oklahoma. Editor: Ivar Ivask. Žurnalas skirtas dabarties pasaui literatūrai, liuksusinio, didelio formato, puslapiu iliust-ruoti. Asmeniškoji metinė prenu-merata 23 dol., įstaigoms – 35 dol. Adresas: World Literature Today, 110 Monnet Hall, Univer-sity of Oklahoma, Norman, OK 73019.

Visi korpusiniai šio numerio puslapiai skirti šandieninei japo-nų literatūrai. O tai irgi yra akivaizdus liudijimas, jog šiais laikais visuotinės literatūros są-voka nėra jau vien tik europinės literatūros sinonimas, kaip buvo d. numeryje rašė: „Sulaukti tokios knygos šių dienų mūsų išeivijoje yra didelis kultūrinis įvykis, o mokslo ir kūrybos pasauliui yra tikra šventė“.

Šventė tad bus ir šios dr. Petro Joniko knygos sutiktuvis Chicagoje, kurios įvyks sekmdienį, vasario 5 dieną, 2 val. p.p. Lietuvių tautiniuose namuose. Su knyga dalyvius supažindins svečias paskaitininkas iš Roches-terio dr. Antanas Klimas, kalbo-tyros profesorius University of Rochester, New York.

O šio žurnalo numerio japoniškasis akcentas susidaro iš tokių straipsnių: A Quest for Essential Simplicity: Japan's Vision – Ivar Ivask; West Looks East: *World Literature Today* and Modern Japanese Letters – William Riggen; Japan's Dual Identity: A Writer's Dilemma – Kenzaburō Ōe; an Interview with Kenzaburō Ōe – Sanroku Yoshida; Yasunari Kawabata (1899-1972) – Sidney Devere Brown; Fumiko Enchi as Narrator – Van C. Gessel; Yoshi-kichi Furui: Exemplar of the „Introverted Generation“ – Yoshio Iwamoto; Takeshi Kaikō's Para-dox of Light and Darkness – San-roku Yoshida; In Search of Epic: Gozō Yoshimasa's „Osiris“ – James R. Morita; Japan's New Generation of Writers – Emiko Sakurai; Double Weave: The Fabric of Japanese Women's Writing – Amy V. Heinrich; Con-temporary Japanese Poetry – Makoto Ōaka; Theatre in Japan Today – David G. Good-man; Japanese Atomic-Bomb Li-térature – Yōtarō Konaka; The Influx of English in Japanese Language and Literature – Waka Tsunoda.

Pasaoliniuose knygų recenzijų puslapiuose Rimvydas Šilbajoris šį kartą aptaria Antano Gustai-čio satyrinių elegijų rinkinį *Pakelėje į pažadėtąją žemę*. (k. brd.)

Prie Vilniaus katedros: protestas prieš tolimesnės Ignalinos jėgainės statybą.

Nuotrauka Kazio Daugelės

„Pasirinkčiau šiek tiek kitokią savo biografiją...“

„Gimiau dabartiniam Pasvalio rajone (...) Man teberopinėjant po aslą, nuo džiūvos pasimirė tėvas, o po ketverių metų — ir motina. (...) Brolį paėmė kažkurio vienuolyno našlaičių prieglauda, o mane išsi-vežė motinos giminės į Žemaitiją. (...) 1943 m. baigęs Paukštakių pradžios mokyklą, net penkerius metus niekur nesimokiau. Tačiau tie įvykiai, kurie tuo laikotarpiu dėjos kaime, ko gero, paliko manieje didesnę pėdsaką negu vėliau studijos aukštojoje mokykloje“, rašo savo autobiografinėje apybraižoje Kazys Saja, vienas iš populiariausių ir neabejotinai produktyviausių šiandieninių Lietuvos dramaturgų (*Tarybų Lietuvos rašytojai*, 1977).

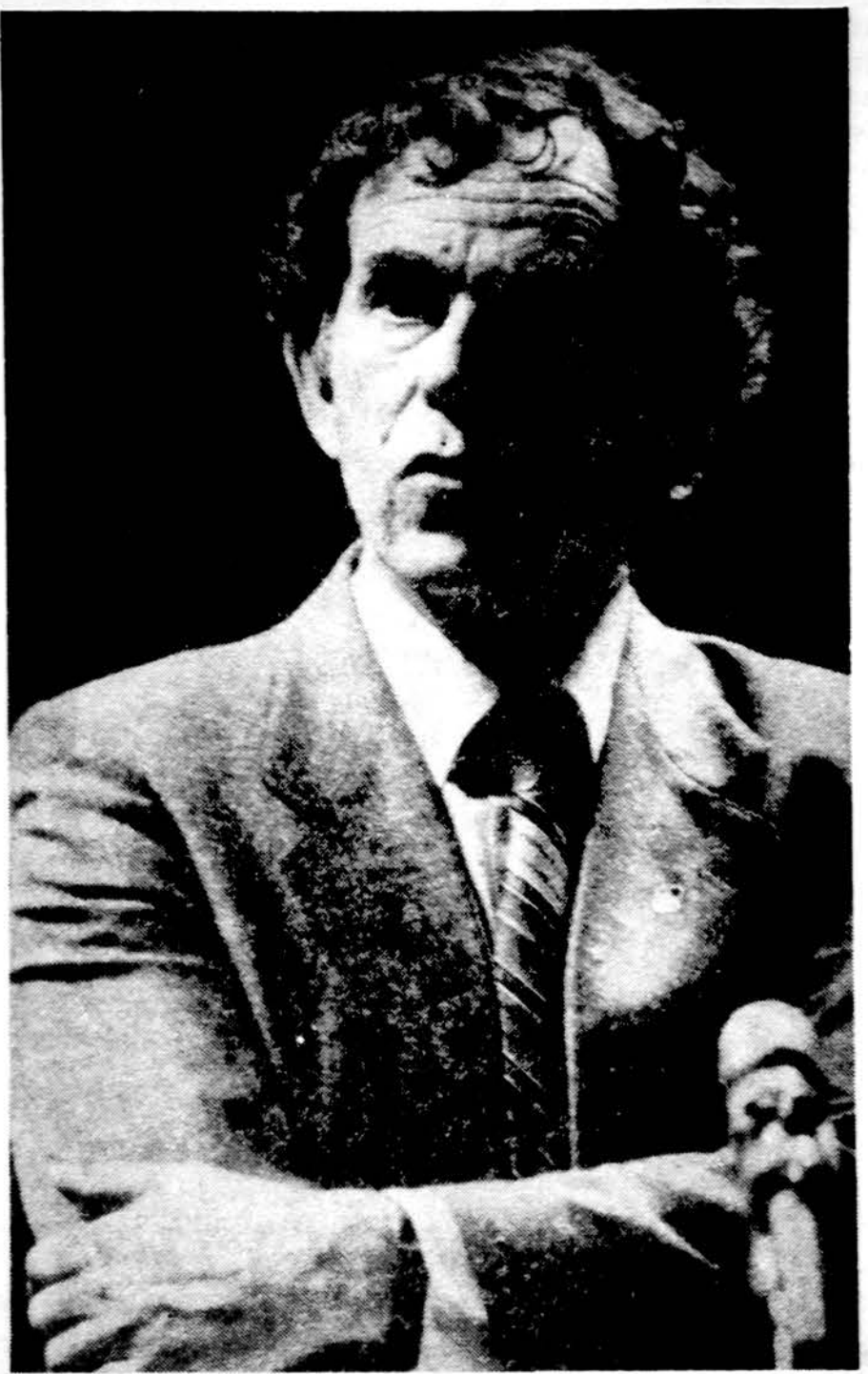
Kad ta vaikystė iš tikrųjų dramaturgo atmintin įsirežė ne pačiais šviesiausiais bruožais parodo ir keli sakiniai prieš dešimtį metų išleistoje to paties vardo autobiografijoje knygoje:

„Jeigu aš būčiau absoliučiai laisvas, aš pirmiausia pasirinkčiau šiek tiek kitokią savo biografiją. Mano obelys, mano tėveliai, nebūtų taip anksti numirę nuo ligų ir skurdo. Jei būtų buvusi mano valia, aš juos būčiau pavertęs pažangiais inteligentais, ir mano vaikystė būtų praėjusi tarp knygų ir protinių svarstymų apie visuomenę, meną ir grožį“.

Kūrybiškai reikštis pradėjęs tik aukštesniojo mokykloje, šiandien Kazys Saja yra parašęs jau gal pusšimtį ar daugiau scenos veikalų, kurių didėle dalis vaidinta visuose Lietuvos teatruose, o nemažiau jų specialiai skirta mėgėjų scenai, televizijai ir radiui. Charakteringas, kad ir pirmojo Sajos scenos veikalo — komedijos „Lažybos“ premjera Klaipėdos teatre sutapo su valstybinių egzaminais, autoriui tame pat mieste baigus dvimetį Mokytojų institutą. O ir kitos ankstyvesnės komedijos — „Silva studentauja“ ir „Septynios ozkėnos“ (1956) buvo pastatytos, Saja dar tebestudijuojant Vilniuje, kur jis baigė Pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakultetą.

Pirmosiose komedijose, pilnose jaunatviškų išdaigų ir sarkastiškų pokštų, dar gana lengva plunksna palietęs kolūkinio ir studentų gyvenimo tuometinės aktualijas, netrukus Kazys Saja jau imasi gilesnių ir sunkesnių moralinių bei psichologinių problemų: „Pirmojoje dramoje“ (1961) atskleidžiamas mokytojo-dailininko susidūrimas su miesčionišku biurokratizmu, vienaveiksmėje dramoje „Moteris eina per lietu“ (1961) paliešamas tragiškas alkoholio pasakmes, pjesėje „Nerimas“ (1962) — tėvo ir sūnaus konflikta, o pjesėje „Saulė ir stulpas“ — sumiesčionėjusios visuomenės abejingumą viskam, išskyrus rūpestį savąja gerove.

Didelio pasisekimo susilaukė 1967 metais pasirodęs viena-veiksmių alegorijų triptikas („Maniakas“, „Oratorius“ ir „Pranašas Jona“), iškeliantis

Kazys Saja

Nuotrauka Vytauto Maželio

smurtą ir neteisybę, smerkiantis nusilenkimą ir pataikavimą jėgai. Alegorinėmis situacijomis ir groteskine struktūra į triptiką panaši ir „Mamutų medžioklė“ (1968), kurioje, kaip ir triptike, žiūrovai pastebėjo ir aiškias paraleles su gyvenamąja santvarka, jos ydomis ir blogybėmis. Pastaroji pjesė jaunos režisierės Marytės Smilgaitės buvo pastatyta Chicagoje vykusio Antrojo pasaulio lietuvių jaunimo kon-

greso programos sudėtyje 1972 metais.

Realistinio sukirpimo pjesė — „Šventėžeris“ (1970), „Poliglitas“ (1970), „Dilgelių šilkas“ (1972) — iškyla tradicijos ir naujos kolizijos, individo ir visuomeninės aplinkos santykių problemos... Vėlesniųjų Sajos dramų struktūroje vis dažniau pastebimi tautosakos elementai („Devyniabėdžiai“, 1974; „Mediniai balandžiai“, 1977), realybė

susijungia su pasaka, mitu ar fantazija („Liepsnojanti kriaušė“, 1978; „Ubagų sala“, „Klionė“ ir „Atata“, 1980; „Sielų mainai“, 1984). Daugelis Kazio Sajos pjesių yra išversta į visų Pabaltijo tautų ir kitų Sovietų Sąjungos respublikų kalbas, pastatyta jų teatruose, o taip pat ir Čekoslovakijoje, Vengrijoje, Vokietijoje ir kitur.

Lygiagrečiai su dramine kūryba Kazys Saja visą laiką reikšėsi ir beletristikoje. Pirmasis apsakymų rinkinys *Klumpės* pasirodė 1958 metais, o už kelerių metų ir kiti: *Vaistai nuo strazdanų* (1963), *Jurgis ant stogo*, *Palangoj ir kitur* (1963), *Po to, kai jie pavirto medžiais* (1976), *Pasakysiu kaip draugui* (1986). Ne vienas jo beletristinis kūrinys po kurio laiko davė temą ar buvo išplėstas į dramatinį veikalą („Devyniabėdžiai“, „Mėlynai balandžiai“, „Klionė“ ir „Atata“).

Taip pat Kazys Saja parašė ir keletą knygų vaikams (*Pestukai ir nykštukai*, 1967; *Už nevarstomų durų*, 1978; *Būrimas obuolio sekla*, 1985) ir už vieną jų (*Ei, slepkitės*, 1972) laimėjo valstybinę literatūros premiją.

Kazys Saja taipogi yra žinomas kaip labai geras ne vien savosios, bet ir iš viso literatūrinės kūrybos skaitytojas, pats vienas ar su kitais aktoriais dalyvaujantis literatūros vakaruose, išleides bent keletą plokštelių. Jau ne kartą jis lankėsi ir šiame krašte, pasakodamas ir skaitydamas čionykščiuose lietuvių rateliuose. Prieš keletą savaičių vėl atskridęs į JAV ir jau susitikęs su Vakarų pakraščio lietuviams, Kazys Saja žada šio mėnesio gale apsilankyti Chicagoje ir Jaunimo centre, penktadienį, sausio 27 dieną, 7:30 v.v. Santaros Šviesos rengiamoje vakaronėje skaityti savo naujausią vienaveiksmį „Blūsų marintojai“, liečiantį jau šiandieninius persitvarkymo laikus, ypač saugumo darbuotojų ir jų taktinių rūpestių bei vargus... — at

Naujos knygos

• **Povilas Petkevičius. LENKŲ OKUPACIJOJE IR JŲ KALĖJIMUOSE.** Chicago: autoriaus leidinys, 1988. Kalbą taisė Juozas Masilionis. Spausdino „Draugo“ spaustuvė. 190 psl. Kaina — 8 dol. Gaunama „Drauge“ — su persiuntimu 9.50 dol. Illinois valstybės gyventojai pridėda 0.64 dol. mokesčių.

Ši knyga yra vieno Vilniaus krašto lietuvių asmeniškas liudijimas. Sunku tokius dalykus nuspėti, bet ateityje knygelė gali būti tiek pat įvertinama kaip, pavyzdžiui, 1952 metais Vokietijoje išleista pulkininko J. Petruičio *Kaip jie mus sušaudė*.

Susipažįstame su autoriaus vaikyste sodyboje ant Ašmenos upės kranto. Jo šeimos ekonominis atsigaivimas po Didžiojo karo yra ir visos Lietuvos atstatymo ženklas. Šeima perka du arklius: „Vėl buvo daug džiaugsmo ir planavimo, kaip būtų geriau pasielgti. Iš pradžių norėjo tėvai pasi-lykti abu arklius ūkyje, bet trūko maisto ir sėklų laukams apėti. Galiausiai nutarė vieną arkli pasilikti, o kitą parduoti. Bet laikinai pasiliko abudu arklius, kad būtų lengviau suvežti statybinių medžiagą iš miško tvartams ir klėčiai statyti. Darbas ėjo sparčiai pirmyn, tėvui vadovaujant ir trims sūnams talkininkaujant“ (psl. 11). Idomus ir vaiko pirmasis susitikimas su mokykla, kurią vedė lenkė mokytoja mažyte mokyklėlėje: „Vėliau pamokos vyko normalia tvarka su pajavimais: mokinių mušimu, ant kelių klūpymu“ (psl. 13).

Atvyksta lietuvių mokytoja, kuri tėvams siūlo Povilą siųsti į Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją mokslą tęsti toliau. Jaunuolis apgyvendinamas Panamarių bendrabutyje. Povilo sveikata sušlubuoja — jis pradeda atsikvėsti kraujais. Daktaras liepia dvejais metais mesti mokslą. Jaunuolis stoja girininkų mokyklon. Grįžusį Vilniū jį bendrabučio draugas užverbuoja rinkti Lietuvai žinias apie lenkų kariuomenę. Povilas įstengia suorganizuoti žinių rinkimo tinklą ir darbas sklandžiai sekasi.

1931 metų rugpjūčio mėnesį Povilas areštuojamas lenkų saugumo. Jis smarkiai mušamas, kad prisipažintų pats kaltas ir išduotų bendradarbius. Jo kulnai

Povilas Petkevičius

taip sumušti, kad kelias savaites jis tegali vaikščioti ant pirštų galų. Prieš teismą kalinamas Lukiškių kalėjime, kur sužino apie kitus lietuvių politinius kalinius. Skaitytojai vaizdžiai apibūdinama kalėjimo rutina.

Teismas jį nuteisia aštuoneriems metams sunkių darbų kalėjimo ir penkeriems metams dar atima pilietines teises. Iš Lukiškių kalinos pervežamas į Gardiną, o iš čia į Grudadz kalėjimą, kuriame išlaikomas iki tada, kai kaliniai evakuojami į rytus. Kaliniai vežami traukiniu nuo artėjančio fronto ir atiduodami į Šv. Kryžiaus kalėjimą Karpatų kalnuose. Vokiečiai užpuola Lenkiją. Tada prasideda baisi kalinių odisėja. Kaliniai pėsti kolona išvaromi Rumunijos link. Pradeda eiti tūkstantis kalinių, o už kelių dienų jau tēbėra gyvų likusių tik aštuoni šimtai. Išvykstant Lenkijai, kaliniai pagaliau paleidžiami ir lietuvių iškeliauja Vilniaus kryptim. Čia knyga dar nesibaigia, ir skaitytojas toliau patirs, kokie svarbūs gyvenimo įvykiai atsitinka ir vokiečių okupacijos metu.

Knyga idomi savo sklandžiai tekanti pasakojimu, gausybe gyvų detalių iš tų laikų, tipiška lietuviška užslėpta ironija, net kai kalbama apie siaubingus pergyvenimus. Ji lengvai skaitoma ir neabejotinai verta visų, besidominčių mūsų tautos žmonių nesena praeitimi, skaitytojų dėmesio.

• **Genrikas Songinas. VILNIAUS KRAŠTO LEGENDOS.** Chicago, 1988. Leidėjas Linas Rasla-

vičius. Aplankas ir vinjetės dailininkės Ramintos Lapšienės. Spausdino „Draugo“ spaustuvė. Kietais viršeliais, 128 psl. Knyga gaunama „Drauge“: kaina — 8 dol., su persiuntimu — 10 dol. Illinois valstybės gyventojai pridėda 0.64 valstybės mokesčių.

Knygos autorius mirė 1977 metais. Ši pasakojimų rinkinys išleido jo vaikaitis, tad leidinys yra ir paminklas senelio atminimui. Knyga labai dailiai išleista. Kiekvienas pasakojimas prasideda puslapio viršuje Ramintos Lapšienės švariai atlikta, skoninga vinjete.

Skaitytojas knygoje ras vienuolika pasakojimų: Vilniaus katedra, Baltoji ragana, Vilniaus vagių karalius, Kūčių dienos medžioklė, Bernardinų vienuolyno požemiai, Jono akmuo, Blogas namas, Katedros dėmė, Gedimino kalno lobiai, Ilčiaus kryžius, Velykinis stalas. Daug šių pasakojimų rasiu si 1831 ir 1863 metų sukilimų įvykiais. Keliose pasakojimuose svarbų vaidmenį vaidina Vilniaus požemiai.

Ramintos Lapšienės vinjetė Genriko Songino „Vilniaus krašto legendoms“.

Legendos ne visos vienodai apipavidalintos ir užbaigtos — kai kurios parašytos labai taupiai ir skaitomos daugiau kaip greiti šikiai, prie kurių gal norėta vėliau sugrįžti. Pasakojimų užuomazgos idomos. Ypač vertas dėmesio „Bernardinų vienuolyno požemiai“, kuriame pasikartoja dviejų pistoletų motyvas. Šioji legenda baigiama labai drąsiai, nes istorinė romantika sudrasko vakar dienos įvykiai: „Išvežta Beržėnų šeima dingio Vorkutos taigose, ir jų kapus uždengė amžini ledų ir sniego klodai“ (p. 73).

(a. kt.)

Jono Dainausko prisiminimai apie 1918-1919 metų Lietuvą Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus vakaronėje

Sausio 27 dieną, penktadienį, 7:30 v.v. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje Jonas Dainauskas pasidalys savo prisiminimais apie 1918-1919 metų įvykius Kaune. Jonas Dainauskas priklausio nedaugeliui senesnės kartos žmonių, kurie savo akimis matė atgimstančią Nepriklausomą Lietuvą. Jis kalbės apie to meto gyvenimą Kaune, pateiks daug visiškai jau užmirštų ar nežinomų faktų ir vaizdų apie miestą, kuris tapo laikinąja Lietuvos sostine.

Po audringų Pirmojo pasaulinio karo įvykių, 1919 metais Lietuvos vyriausybė buvo priversta apeisti Vilnių ir persikelti į Kauną. Naujų, 1919-ųjų metų dieną lenkų karinės pajėgos užėmė Vilnių, į kurį jau brovėsi

sovietinė armija. Vokiečių kariuomenė traukėsi iš Vilniaus, nesipriešindama lenkų daliniams ar bolševikų ginkluotoms pajėgoms. Mūsų gi tik organizuojamas kariuomenės batalionas buvo per silpnas kovai.

1919 m. sausio mėn. 2 d. lietuvių dar besiorganizuojančios Vilniuje ministerijos krovėsi raštinių daiktus ir roges. Trejos porinės rogės sutalpino visų ministerijų raštinių turtą, visą išdėdė ir dar keliolika valdininkų. Nuo Lentvario stoties toji „vilkstinė“ traukinio atkeliavo į Kauną, kur nuo geležinkelio stoties jį pėsčiomis atėjo iki namų, kuriuose vėliau buvo Finansų ministerija, prie Maironio ir Donelaičio gatvių kampo. Tada tuose namuose sutilpo ne tik visos ministerijos,

bet dar keli kambariai liko neužimti.

Pats Kaunas tada buvo iš esmės lenkiškai-rusiškas. Lietuviškai kalbančių žmonių jame buvo reta. Žaliakalnių gyventojai daugiausia kalbėjo lenkiškai. Vilijampolė buvo apgyventa žydų, kurių daug buvo ir senamiestyje. Viešumoje jie kalbėjo rusiškai bei lenkiškai. Šančiuose geroka gyventojų dalis buvo vokiečiai. Lietuviškiausias buvo Aleksotas. 1918 metais per rinkimus į Kauno miesto savivaldybę buvo išrinkta: lenkų — 30, žydų — 22, lietuvių — 12, vokiečių — 6 ir rusų — 1.

Tvarka Kaune buvo smarkiai pakrikusi, miestas vokiečių okupacijos nualintas, nebuvo burmistro. Persikėlusiai į Kauną Lietuvos vyriausybei teko rūpintis ne tik krašto reikalais, bet ir paties Kauno tvarka. Tautinės lietuvių valdžios kūrimasis vyko su didžiausiais sunkumais, nes, pvz., Kauno policininkai kalbėjo rusiškai.

1919 m. sausio mėn. 17-19 d. miesto teatre įvyko Antroji Lietuvos Valstybės konferencija. Konferencijos metu, saugodamas JAV delegaciją, nuo vokiečių kulkos žuvo lietuvis karys Pranas Eimutis. 1919 m. balandžio mėn. 4 d. mažoje pašto rūmų salėje, Valstybės Taryba Lietuvos Respublikos prezidentu išrinko Antaną Smetoną.

Po Jono Dainausko paskaitos-prisiminimų bus vaišės. Visi, kurie domisi šiais tolimais laiko atžvilgiu, bet kiekvieno lietuvių širdžiai artimais įvykiais, kviečiami dalyvauti.

Petras Aglinskis ir Nijolė Martinaitytė

Nuotrauka Jono Tamaliūčio

Poezija, muzika ir proza Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje

Aktorės Nijolės Martinaitytės ir muziko Petro Aglinskio kamerinis koncertas Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje, įvyks rytoj, sekmadienį, sausio 22 dieną, 3 valandą popiet.

Koncerto programa susideda iš trijų dalių. Pirmojoje Nijolė Martinaitytė skaitys poeziją iš baroko, 19-ojo šimtmečio lietuvių tautinio atgimimo, Nepriklausomos Lietuvos ir išeivijos laikotarpiu.

Poezijos recitavimą gitaros muzika palydės Petras Aglinskis.

Antrojoje dalyje Petras Aglinskis gros solo muzikinius kūrinius. Trečiojoje — abu menininkai interpretuos linksmą Žemaitės novelę „Jėva“.

Po koncerto bus vaišės. Visi Chicago ir apylinkių lietuviai kviečiami atsilankyti į šią kultūrinę raiškos popietę.

Kauno prekyvietė 1918-1919 metais. Iš tolo, kairėje, dviejų aukštų rūmai, kuriuose vėliau dirbo Steigiamasis Seimas.